

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій**

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Методичні вказівки
до семінарських занять та завдання до самостійної та
індивідуальної роботи для студентів денної форми навчання
всіх напрямів підготовки

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Протокол № 7 від 28 лютого 2017р.

ЧЕРНІГІВ ЧНТУ 2017

Історія української культури. Методичні вказівки до семінарських занять та завдання до самостійної та індивідуальної роботи для студентів денної форми навчання всіх напрямів підготовки / Укл.: Карпова І.Г. – Чернігів, ЧНТУ, 2017. – 50 с.

Укладач: Карпова Ірина Гораціївна, кандидат педагогічних наук, доцент

Відповідальний за випуск: Карпова Ірина Гораціївна, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент: Козинець Олена Гаврилівна, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, кандидат історичних наук, доцент Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	9
ТЕМА 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ..	9
ТЕМА 2 КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСИ.....	12
ТЕМА 3 УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА XIV-ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ..	16
ТЕМА 4 УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII-XVIII СТ.	21
ТЕМА 5 КУЛЬТУРА УКРАЇНИ XIX СТОЛІТТЯ.....	27
ТЕМА 6 УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ РУХ НА ПОЧАТКУ XX СТ.....	33
ТЕМА 7 КУЛЬТУРА УКРАЇНИ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ ТА ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ.....	41
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ.....	45
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	49

ВСТУП

Навчальній дисципліні “Історія української культури” належить важливе місце в системі сучасної освіти, оскільки професійно підготовлений працівник має визначатись не тільки глибокими спеціальними знаннями, а й бути культурно обізнаною особистістю, володіти високими громадянськими та патріотичними якостями. Вивчення історії української культури дозволяє майбутньому спеціалісту не просто ознайомитися з певними науковими знаннями, а й глибше зрозуміти закономірності історичного шляху українського народу, етапи його формування, основні культурні епохи, закономірності культурного поступу України, досягнення у різних сферах освіти, науки, мистецтва тощо.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення основних етапів розвитку української культури, історична діяльність і культурне життя українського народу в контексті загальних суспільних процесів на українських землях.

Мета вивчення дисципліни: розкрити перед студентами процеси суспільного та культурного розвитку, завдяки яким формувалась національна культура і національна свідомість, все те, що притаманно українському народові. Спрямувати творчу особистісну орієнтацію студентів до цінностей сучасного світу, забезпечувати диференційований підхід до різноманітних мистецьких надбань, їх аналізу.

Завдання курсу полягають у наступному:

- Поглиблення знань з історії культури України, народознавства.
- Визначення основних орієнтирів для розуміння процесів історії культури України, її роль в історії культури людства.
- Формування самостійного мислення та навичок аналізу закономірностей культурних процесів.
- Формування понятійного апарату предмета “Історія української культури” та вміння ним користуватись.
- Здобуття необхідних для фахівця обсягу і рівня загальнокультурної освіти, забезпечення орієнтації в культурному просторі, формування світогляду.

Зв'язок з іншими навчальними дисциплінами.

Навчальна дисципліна “Історія української культури” є базовою для вивчення таких дисциплін, як “Історія економіки та економічної думки”, “Філософія”, “Основи педагогіки”, “Релігієзнавство”, “Політологія”, “Культурологія” та ін..

Після вивчення дисципліни студент має

знати:

- етапи розвитку української культури та основні їх ознаки;
- зміст основних літературних, образотворчих, архітектурних напрямків, традиції освіти;
- основні культурологічні поняття;
- особливості культурних епох і стилів;

- специфіку культурного аналізу процесів і явищ, місце вітчизняної культури у загальній соціокультурній динаміці;
- виявити типи зв'язків між елементами окремих культурних форм.

вміти:

- виділяти теоретичні, прикладні, ціннісні аспекти історії культури, застосовувати свої знання для обґрунтування практичних рішень в повсякденному житті та професійній сфері;
- аналізувати окремі епохи і стилі, а також процеси і явища вітчизняної культури в загальній соціокультурній динаміці;
- працювати з художніми, соціально-науковими і гуманітарними текстами;
- формувати і обґрунтовувати особисту позицію повідношенню до проблем культури як світової, так і української.

Згідно з навчальним планом для студентів, що навчаються за усіма напрямками підготовки, “Історія української культури” викладається в обсязі 90 годин, з яких 30 годин – аудиторні (16 годин – лекції, 14 годин – семінарські заняття), 60 годин відводиться на самостійну роботу студента.

Ведення опорного конспекту лекцій допоможе студенту краще орієнтуватись в проблематиці з конкретного періоду історії української культури. Викладач має правопереверити наявність конспекту та врахувати його при оцінюванні модулів.

Оскільки аудиторна кількість годин є недостатньою для вивчення всіх питань, передбачених навчальною програмою, частину програмних питань з історії української культури студенти опановують самостійно.

Плани семінарських занять складені відповідно до вимог кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ВНЗ, узгоджені з навчальною програмою курсу і включають два змістові модулі:

1. Українська культура від найдавніших часів до XIX ст..
2. Українська культура XIX – поч. XXI ст..

Ці змістовні модулі охоплюють десять тем, за результатами вивчення яких проводиться підсумковий модульний контроль. Варіанти підсумкового модульного контролю складаються із лекційних питань та питань планів семінарських занять. Підсумком роботи з вивчення навчальної дисципліни є залік.

Семінарське заняття – це організаційна форма навчання, яка передбачає обговорення проблем, що стосуються раніше прочитаної лекції чи розділу курсу. Полягає у самостійному вивченні студентами проблеми, підготовці рефератів, розгляді питань, що винесені на самостійну роботу студентів. Отже, **мета семінарського заняття** – допомогти студентам у засвоєнні основних питань з минулого української культури, набутті й розвитку ними навичок роботи із підручниками, монографічною літературою, періодикою, першоджерелами (уривками з історичних

документів), активізація пізнавальної діяльності, розвиток творчого мислення студентів.

На семінарському занятті відбувається обговорення теоретичних питань та питань, розгляд відеопрезентацій, винесених на самостійне опрацювання питань, рецензування відповідей, заслуховуються реферати студентів, виконуються історичні диктанти, пишуться есе на різні теми тощо. Готуючись до заняття, студенти повинні вивчити конспект лекцій, ознайомитись (із стислим конспектуванням) з рекомендованою літературою, в першу чергу, відповідними параграфами підручників, посібників.

Для того, щоб претендувати на оцінку “відмінно” та “добре”, студент має опрацювати спеціальну літературу (уривки з джерел, монографії, наукові статті). Для отримання інформації бажано також використовувати матеріали ЗМІ (Інтернет, зокрема). Разом із тим слід пам'ятати, що використовуючи засоби Інтернету, можна отримати значний за обсягом матеріал, але користуватися ним слід з обережністю, оскільки не вся інформація з Інтернет-джерел є в дійсності повністю достовірною. Не слід без відповідного аналізу переписути матеріал, використовуючи наявні в Інтернеті бази студентських рефератів, курсові роботи тощо.

Самостійна робота – це організована викладачем активна розумова діяльність студентів, спрямована на виконання поставленої дидактичної мети (самостійного опрацювання навчальних питань, матеріалів лекцій, підготовки реферату чи постеру та їх презентація, вирішення творчого завдання і т.д.) в спеціально відведений для цього час (як правило, позанавчальний), хоча самостійна робота студентів може відбуватись і на семінарському занятті.

Важливим завданням сучасної вищої школи є підготовка високопрофесійного спеціаліста, здатного оперативно, творчо реагувати на складні проблеми сьогодення. Вирішення цього завдання потребує такої організації навчального процесу, за яким студент буде не лише пасивним слухачем готової навчальної інформації, а, в першу чергу, активним здобувачем нових необхідних для життя і успішної професійної діяльності знань.

Саме тому, згідно вимог Болонської системи навчально-виховний процес у вищій школі спрямований не лишена озброєння майбутнього спеціаліста глибокими спеціальними та загальноосвітніми знаннями, а й на те, щоб навчити студента самостійно оволодівати ними, творчо мислити, поповнюючи свої знання і активно застосовуючи їх на практиці. В процесі самостійної роботи з навчальною, науковою літературою, історичними джерелами виробляються вміння аналізувати матеріал, виділяти головну думку, робити самостійні висновки, при вирішенні творчих завдань відбувається розвиток творчого мислення, пізнавальної активності студентів. Отже, від успішної організації самостійної роботи студента залежить в цілому успіх підготовки його як майбутнього фахівця. Обговорення питань і завдань, винесених на самостійне опрацювання, відбувається під час

семінарського заняття (за потребою може здійснюватись і на консультації з предмета) поряд із розглядом основних теоретичних питань.

Для опрацювання навчальної, наукової літератури та історичних джерел можна використати фонди наукових бібліотек м. Чернігова (працюючи у їх читальних залах):

1. Відділ соціально-правових документів наукової бібліотеки Чернігівського національного технологічного університету (у корпусі гурт. №3, вул.. 50 років ВЛКСМ, 1, тел. для довідок 5-64-16).
2. Наукова бібліотека Чернігівського національного університету імені Тараса Шевченка (вул. Гетьмана Полуботка, 53).
3. Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека імені В.І. Короленка (пр. Миру, 41).

При виступі на семінарському занятті оцінюється не тільки глибина підготовки й обсяг опрацьованого матеріалу, але й здатність студента до самостійного аналізу, вміння робити власні висновки, висловлювати особисту точку зору на ті чи інші події. Після виголошення доповіді, завжди позитивно оцінюється вміння студента поставити питання доповідачу, розпочати або підтримати дискусію. Доповнення до виголошеної доповіді мають бути чіткими та змістовними, вони не повинні повторювати сказане доповідачем іншими словами.

Студенти повинні мати на увазі, що оцінка (відповідні бали) за заняття виставляється викладачем не лише за висвітлену студентом інформацію (виступ, письмова робота), а й за активність на занятті, своєчасність виконання самостійної та індивідуальної роботи, вміння роботи рецензію виступу колеги по групі, охайність ведення конспектів лекцій та папок самостійної роботи студентів.

Для діагностики знань використовується модульно-рейтингова система зі 100-бальною шкалою оцінювання.

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, рішення тестів, контрольних завдань під час виконання самостійної та контрольної роботи, під час опитувань студентів, підготовки ними постерів, творчих робіт, складання есе.

Дотримання даних методичних рекомендацій, сумлінне ставлення до відвідування лекцій та семінарських занять, виконання вимог викладача щодо навчального процесу забезпечить не тільки отримання позитивної оцінки, а й дозволить всебічно засвоїти матеріал курсу. Для визначення рівня засвоєння студентами навчального матеріалу використовуються такі методи контролю з відповідною оцінкою за кожний вид роботи:

- усний контроль (опитування);
- письмовий контроль;
- тестовий контроль (розв'язування тестів);
- створення постерів;
- написання рефератів, повідомлень,

- підготовка презентацій;
- складання есе;
- підготовка творчих робіт.

Зверніть увагу на те, що в плані кожного семінарського заняття визначені завдання для індивідуальної самостійної роботи. Всі вони мають бути опрацьовані на листках формату А-4, що повинні бути зброшуровані у папці для **самостійної роботи студента**. Крім того, кожен студент має вибрати одну тему для написання **реферату** (це індивідуальна робота студентів), попередньо узгодивши її із старостою групи. Основними етапами підготовки реферату, іншої індивідуальної роботи має бути підготовчий (вибір теми реферату, підбір відповідної наукової, монографічної, періодичної літератури, знайомство з підручниками та ін.); аналітично-дослідницький – ознайомлення і аналіз літератури, складання плану роботи, визначення мети, предмету, завдань, складових частин та ін.. дослідження; систематизація та узагальнення матеріалу; презентація роботи.

Вимоги до реферату:

1. Загальний обсяг – до 10 сторінок (формат листка А-4).
2. Перша сторінка – титульний аркуш (назва навчального закладу; назва теми реферату; прізвище та ініціали студента, який підготував реферат; прізвище та ініціали, посада викладача); друга сторінка – план реферату.
3. Остання сторінка – висновки, перелік використаних джерел.
4. Додатки – ілюстрації, фотографії (ілюстративний матеріал може бути використаний і в тексті реферату).

1 ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Підготовка до першого семінарського заняття повинна починатись із засвоєння студентами змісту предмета “Історії української культури”, завдань науки на сучасному етапі. Предмет не повинен звужуватись до вивчення минулого та культури, скажімо, лише українського народу чи української держави, як часто вказують у своїх відповідях студенти.

Необхідно добре засвоїти (із заучуванням напам’ять) періодизацію історії української культури, основні періоди її культурного поступу, основні культурні періоди у світовій історії, що дозволить студентам вільно орієнтуватись у процесах та подіях минулого. Крім того, студенти повинні вміти не лише визначати назву періоду минулого, його хронологічні рамки, а й уміти давати загальну характеристику кожному із цих періодів.

При підготовці до першого семінарського заняття студенти повинні засвоїти поняття “культура”, “національна культура”, “структура культури”, “функції культури” та ін., ознайомитися з основними рисами української культури, своєрідністю менталітету українців та ін..

1.1. Вивчення лекційного матеріалу:

1. Поняття “культура”, “світова культура”.
2. Структура культури.
3. Функції культури.
4. Періодизація історії світової культури.
5. Визначення і сутність поняття «національна культура», «українська національна культура». Риса української культури.
6. Менталітет українців та основні детермінанти його становлення.
7. Культурний поступ в Україні та його періодизація.

1.2 Теми рефератів (відеопрезентацій):

1. Історія людства – історія культури.
2. Національний характер, свідомість і самосвідомість як феномен культури.
3. Історія української національної символіки.
4. Історія української вишиванки.
5. Український рушник: історія і сучасність.
6. Витоки української народної культури.

1.3 Самостійно опрацювати (законспектувати):

1. Матеріальна культура людства.
2. Духовна культура людства.

1.4 Дати відповіді на питання тестів:

1. Етимологія поняття “культура” (cultura) походить з:
  - a) латинської мови
  - b) італійської мови
  - c) грецької мови.
2. Початковим класичним словосполученням зі словом cultura в античну добу був вислів:
  - a) Cultura lingva
  - b) Cultura juris
  - c) Cultura agri.
3. Традиційним перекладом слова “cultura” є:
  - a) Щось вирощувати, обробляти, доглядати, плекати, шанувати, доводити до досконалості, розвивати, виховувати, навчати
  - b) Вирощений, оброблений, доглянутий, виплеканий, вшанований, доведений до досконалості, розвинутий, вихований, освічений
  - c) Вирощування, обробіток, догляд, плекання, шанування, доведення до досконалості, розвиток, виховання, освіта.
4. Під поняттям “культура” в добу Середньовіччя розуміли:
  - a) Служіння Богу, міський уклад життя, удосконалення суспільного життя
  - b) Сакральну діяльність, що виявляє себе в релігійному культі, всебічний і гармонійний розвиток людини
  - c) Поклоніння Богу (релігійний культ), освіту і виховання, міський уклад життя
5. В епоху Ренесансу під “культурою” розуміли:
  - a) Освіту і виховання, всебічний і гармонійний розвиток особистості
  - b) Освіту і виховання, міський уклад життя, розвиток духовності
  - c) Освіту і виховання, цивілізацію, міський уклад.
6. Хто і коли першим використав поняття “культура” як самостійний науковий термін?
  - a) Цицерон у I ст. до н.е.
  - b) Пуфендорф у 1684 р.
  - c) Л.Уайт у 1956 р.
7. Головні представники французької, італійської та німецької просвітницьких культурологічних шкіл:
  - a) Ш. Монтеск'є, Ж. Ламетрі, Ж.-Ж. Руссо, Ф.-М. Вольтер; Д. Віко; Й.Гердер, Ф.Шиллер

b) Д. Дідро, П. Гольбах, К. Гельвецій, Ж.-Ж. Руссо, Ф.-М. Вольтер; Д. Бруно; Новаліс, брати Шлегелі

c) П.-С. Марешаль, Д. Дідро, М. Монтень, Ж.-Ж. Руссо, Ф.-М. Вольтер; Л. Ваніні; І. Кант, Г. Гегель.

8. Які форми існування культури:

a) Матеріальні і духовні вартості

b) Матеріальна і духовна культура

c) Об'єктивно-предметні і суб'єктивно-особистісні форми культури.

9. Національна культура – це:

a) Культура нації, яка твориться національною культурною елітою. Вона, як і етнічна, має національну самобутність, відрізняючись своєю специфікою від інших культур світу

b) Вся сукупність матеріальних і духовних вартостей, створених нацією впродовж своєї історії, а також сама її культурна діяльність, що в сукупності складають нагромаджений нацією культурний потенціал, який характеризується своєю самобутністю та внеском у світову культуру

c) Культура нації, яка твориться професійною національною культурною елітою. Тобто, її досягнення (здобутки) завдячують творчості конкретних виданих професійних культурних діячів, імена яких складають її славу.

10. Яке визначення світової культури?

a) Це сукупність етнічних, національних, расових та регіональних культур світу у їх спільному історичному розвитку

b) Це єдність національно-етнічного, расового, регіонального та загальнолюдського в культурі

c) Це культура всього людства, цілісний світовий процес його культурної еволюції як сукупності і єдності всіх культур світу у їх спільному історичному розвитку.

11. Архетип культури – це її

a) Архаїчний тип

b) Архітектурний тип

c) Археологічний тип.

Контрольні запитання

1. Що є предметом дисципліни “Історія української культури”?

2. Які основні етапи виділяють у розвитку світової та української культури?

3. Що таке структура культури?

4. Які вам відомі функції культури?

5. Яке визначення культури ви могли б запропонувати?

6. Які риси української культури вам відомі?
7. В чому полягають особливості менталітету українців?

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – К.: Либідь, 1992.
2. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури. – К., Кондор, 2000.
3. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К.: Літера ЛТД, 2000.
4. Європейська та українська культура в нарисах / За ред.І.З. Цехмістро, В.І. Штанько,В.С. Старовойт, В.М. Леонтєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
5. Історія українського мистецтва: У 6-ти томах. – К., 1967. – Т.1.
6. Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994.
7. Історія української культури у 5-ти томах, Т.1 Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001.
8. Історія української та зарубіжної культури /За ред.С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука: К.: Вища школа: Т-во «Знання», КОО, 1999.
9. Марченко М.І. Історія української культури. З найдавніших часів до середини XVII ст. – К., 1961.
10. Попович М. Нарис історії української культури. – К., 2000.
11. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.
12. Тестові завдання з курсу “Історія української культури”[Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://ok.bibl.com.ua/stati/testovi-zavdannya-z-kursu-istoriya-ukrayinsekoyi-kuleturni-1-fe/main.html>
13. Українська культура. Курс лекцій / За ред. В.Антоновича. – К., 1993.

ТЕМА 2 КУЛЬТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Засвоєння теми дозволить студентам зробити висновок про логіку державотворчих процесів на українських землях, закономірність появи перших держав у східних слов'ян. Разом із тим слід мати на увазі, що витoki української культури слід шукати саме у культурних здобутках давніх слов'ян, а також тих народів, які з IV-III тисячоліття до н. е. населяли територію України (трипільці, кіммерійці, скіфи, сармати, греки, готи та ін.), і, без сумніву, вплинули на формування світогляду, мови, традицій, загалом культури українського народу. Помітне місце у світовій та вітчизняній

культурі займає Київська Русь як перша велика держава східних слов'ян. Саме у Київській Русі, особливо після прийняття християнства, продовжився (а деяких галузях розпочався) розвиток практично всіх складових матеріальної та духовної культури: ремесла, житло- та містобудування, не лише світське, а й культове будівництво, а також освіта, література, живопис, музика та ін..

2.1. Вивчення лекційного матеріалу:

1. Витоки культурного процесу Київської Русі. Запровадження християнства і його вплив на розвиток культури Київської Русі.
2. Освіта та література Київської Русі. Рукописна книга.
3. Особливості розвитку архітектури.
4. Види і жанри образотворчого мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво.
5. Особливості музичного мистецтва.
6. Внесок Київської Русі у розвиток світової культури.

2.2 Теми рефератів (відеопрезентацій):

1. Культура Київської Русі й Візантія.
2. Основні центри давньоруської культури.
3. Монастирі – осередки культурного і духовного життя. Києво-Печерський патерик – видатна пам'ятка агіографічної літератури Київської Русі.
4. Визначні культурно-освітні діячі Київської Русі.

2.3 Питання самостійного опрацювання

(міжпредметні зв'язки – повторити навчальний матеріал з історії України).

1. Зародження і розвиток стародавньої цивілізації на терені теперішньої України у IV-III тисячоліттях до н.е. Трипільська культура.
2. Культура скіфів, сарматів, антів.
3. Грецька колонізація північного Причорномор'я. Античні впливи на розвиток української культури.
4. Розвиток слов'янської культури на терені України.

2.4 Самостійно опрацювати (законспектувати):

1. Міфологія східних слов'ян, обряди і свята.
2. Матеріальна культура Київської Русі.

2.5 Дати відповіді на питання тестів:

1. Хронологічні межі існування держави Київська Русь:
  - a. X-XV століття

- b. IX-XIII століття
  - c. VI-X століття
  - d. XIII-XVII століття
2. Коли офіційно було запроваджено християнство у Київській Русі?
- a. 988 р.
  - b. 1037 р.
  - c. 860 р.
  - d. 1240 р.
3. Реформа щодо запровадження християнства як державної релігії була проведена:
- a. Ярославом Мудрим
  - b Володимиром Мономахом
  - c. Данилом Галицьким
  - d. Володимиром Великим
4. Хто був автором знаменитого твору ораторської літератури часів Київської Русі "Слово про закон і благодать"?
- a. митрополит Іларіон
  - b. Ярослав Мудрий
  - c. Володимир Мономах
  - d. літописець Нестор
5. Літературу доби Київської Русі прийнято поділяти на:
- a. перекладна, оригінальна
  - b. церковна, християнська
  - c. біблійна, житійна
  - d. апокрифи, гімнографія
6. Оригінальна література Київської Русі поділяється на:
- a. літописи, ораторська, житійна, повчальна, паломницька література
  - b. церковна проповідь, літописи, біблійна, педагогічна література
  - c. гімнографія, літописи, кондак. акафіст
  - d. ікос, канон, гімнографія, апокрифи
7. Агіографічну літературу інакше називають:
- a. апокрифами
  - b. літописами
  - c. церковною проповіддю
  - d. житійною літературою
8. Софіївський собор побудований
- a. 1240 р.
  - b. 988 р.
  - c. 1037 р.
  - d. 899 р.
9. Софіївський собор представлений
- a. романським стилем
  - b. бароко
  - c. готичним стилем

d. візантійсько-руським стилем

10. Найрозвиненіші види декоративно-ужиткового мистецтва давньоруської держави:

a. металообробка, гончарство, чернь, дереворізьблення

b. гончарство, дерево різьблення, зернь, металообробка

c. металообробка, гончарство, дереворізьблення, кісткорізьблення, ткацтво, склоробство

d. кісткорізьблення, ткацтво, склоробство.

Контрольні запитання

1. Що означають терміни “етногенез”, “етногенез слов’ян”?

2. Які концепції походження слов’ян в історичній літературі Вам відомі?

3. Які проблеми досліджують вчені при вивченні процесів етногенезу слов’ян?

4. Які першовитоки має культура Київської Русі?

5. Як сприймали русичі процес християнізації?

6. Розкрийте роль християнізації Русі для її подальшого культурного розвитку.

7. На які два види поділялася писемна література часів Київської Русі?

8. Схарактеризуйте основні жанри давньоруської оригінальної літератури.

9. Назвіть три основні види загальноосвітніх навчальних закладів, що існували на Русі у X – XII ст.

10. Який новий вид архітектури з’явився на Русі після прийняття християнства?

11. Назвіть види образотворчого мистецтва Київської Русі.

12. Які види декоративно-ужиткового мистецтва набули високого рівня розвитку і поширення на Русі?

13. Які види музичного мистецтва можна виділити за часів Київської Русі?

ЛІТЕРАТУРА

1. Асєєв Ю. Мистецтво стародавнього Києва. – К., 1969.

2. Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – К.: Либідь, 1992.

3. Брайчевський М.Ю. Утверждение христианства на Руси. – К., 1988.

4. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури. – К., Кондор, 2000.

5. Греков Б.Д. Культура Киевской Руси. – М., 1953.

6. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. – К.: Літера ЛТД, 2000.
7. Європейська та українська культура в нарисах / За ред. І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
8. Історія українського мистецтва: У 6-ти томах. – К., 1967. – Т.1.
9. Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994.
10. Історія української культури у 5-ти томах, Т.1 Історія культури давнього населення України. – К.: Наукова думка, 2001.
11. Історія української та зарубіжної культури / За ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука: К.: Вища школа: Т-во «Знання», КОО, 1999.
12. Каргер М.К. Древний Киев. Очерки по истории материальной культуры древнерусского города: В 2 т. – М.; Л., 1958. – Т.1; 1961. – Т.2.
13. Марченко М.І. Історія української культури. З найдавніших часів до середини XVII ст. – К., 1961.
14. Мистецтво Київської Русі / Упор. Ю.С.Асєєв. – К., 1989.
15. Попович М. Нарис історії української культури. – К., 2000.
16. Рыбаков Б.А. История культуры Киевской Руси. – М., 1984.
17. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.
18. Толочко П.П. Київська Русь. – К., 1996.
19. Українська культура. Курс лекцій / За ред. В.Антоновича. – К., 1993.

ТЕМА 3 УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА XIV-ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТТЯ

При розгляді теми слід мати на увазі, що це – бездержавний період в історії України, коли українські землі перебували в складі Литви, Польщі, Молдавського князівства та ін.. держав, що не могло не позначитися на соціально-економічних, політичних, культурних процесах на українських землях.

Отже, українська культура у зазначений період розвивалась в досить складних умовах роз'єднаності українських земель; відсутності єдиного політичного центру; соціального і національного гноблення з боку польських, литовських, угорських, турецьких та інших іноземних загарбників; посилення процесів полонізації, окатоличення українського народу, полонізації значної частини української еліти.

Разом із тим слід мати на увазі, що в XV – XVII ст.. виник цілий ряд позитивних чинників, що сприяли розвитку української культури:

завершення процесу формування української мови, основних етнокультурних регіонів України та української народності в цілому (яку слід характеризувати за такими ознаками як територія, мова; спільні риси матеріальної та духовної культури; тісні економічні зв'язки, тобто спільність господарського життя); виникнення (в умовах укладення Брестської унії 1596 р.) організацій міщанства – братств, що стали захисниками православної церкви та культури України; поява у другій половині XV ст. такого соціального стану як козацтво, яке стало захисником не лише економічних, соціальних, релігійних, а й національно-культурних інтересів різних станів українського суспільства, виразником державотворчих прагнень українського народу.

В цілому головним питанням культурного життя цієї доби було національне питання, а культурні процеси перебували у прямій залежності й підпорядкуванні інтересам національно-визвольної боротьби.

3.1 Вивчення лекційного матеріалу:

1. Умови культурного розвитку українців у складі Польсько-Литовської держави.
2. Розвиток української освіти і друкарства.
3. Основні жанри української літератури.
4. Архітектура та мистецтво: тенденції розвитку.

3.2 Підготувати реферати (відеопрезентації) на теми:

1. Ю. Дрогобич, К. Острозький, П. Могила та ін.. як культурно-освітні діячі.
2. Л. Баранович як релігійно-культурний діяч.
3. Вертеп і вертепна драма в українській культурі.
4. Козацька побутова культура і пісенна творчість.
5. Кобзарство як феномен світової культури. Українські думи та історичні пісні в українській культурі.

3.3 Дати відповіді на питання тестів:

1. Об'єднане Галицько-Волинське князівство утворилося:
  - a. У X ст.
  - b. В XI ст.
  - c. У XII ст.
  - d. У XIII ст.
2. Битва з монголо-татарами на р. Калка відбулася:
  - a. 1240 р.
  - b. 1223 р.
  - c. 1222 р.

- d. 1380 р.
3. За часів якого князя у Галиччі було відкрито велику бібліотеку?
- Володимирко.
  - Ярослав Осмомисл.
  - Ярослав Мудрий.
  - Данило Галицький.
4. В якому літературному творі наводиться легенда про євшан-зілля?
- «Повість минулих літ».
  - «Ізмарагд».
  - «Слово про Ігорів похід»
  - «Галицько-Волинський літопис».
5. Назвіть види архітектури часів Галицько-Волинського князівства, що переважали серед інших за функціональним призначенням:
- Палацова та цивільна.
  - Фортифікаційна та культова.
  - Фортифікаційна та палацова.
  - Культова та цивільна.
6. Які види монументального живопису були поширені у часи Галицько-Волинського князівства?
- Фреска та мозаїка.
  - Фреска та іконопис.
  - Мозаїка та іконопис.
  - Книжкова мініатюра та мозаїка.
7. Що дослівно у перекладі з грецької мови означає слово «ікона»?
- Образ.
  - Ідол.
  - Бог.
  - Зображення.
8. Техніками якого виду художнього ремесла є зернь, скань, чернь?
- Ювелірного.
  - Гончарного.
  - Ковальського.
  - Склоробного.
9. Назвіть ім'я видатного скульптора галицько-волинської доби:
- Тимофій.
  - Аліпій.
  - Авдій.
  - Митуса.
10. Хто з галицьких культурних діячів міг бути ймовірним автором «Слова о полку Ігоревім» згідно із гіпотезою Грабовського?
- Аліпій.
  - Митуса.
  - Авдій.
  - Тимофій.

11. З боку якої держави українська культура зазнала найтяжчих утисків у XVI - першій половині XVII століття?

- a. Литовського князівства
- b. Візантії
- c. Московського царства
- d. Речі Посполитої

12. Що слугувало ідеологічною підвалиною розвитку української культури у литовсько-польську добу?

- a. Католицизм
- b. Православ'я
- c. Українська мова
- d. Латина

13. Який тип середніх навчальних закладів відкривала польська королівська влада з метою покатоличення українського населення у XVI - на початку XVII століття?

- a. Церковно-парафіяльні школи
- b. Братські школи
- c. Єзуїтські колегії
- d. Протестантські школи

14. Які школи склали конкуренцію єзуїтським колегіям в Україні наприкінці XVI - у першій половині XVII століття?

- a. Кальвіністські школи
- b. Лютеранські школи
- c. Церковно-парафіяльні школи
- d. Братські школи

15. Якого року Київська митрополія була підпорядкована Московській патріархії?

- a. 1654 року
- b. 1569 року
- c. 1686 року
- d. 988 року

16. Де на українських землях виник перший університет?

- a. У Львові
- b. У Києві
- c. В Острозі
- d. У Чернігові

17. Костянтин Острозький заснував у своєму маєтку друкарню, якою керував Іван Федоров у

- a. 1578 року
- b. 1581 року
- c. 1575 року
- d. 1587 року

18. Коли були надруковані у друкарні Швайпольта Фіоля у Кракові кириличним шрифтом на замовлення православного кліру церковні книги – “Часослов” і “Октоїх”.

- a. 1483 – 1491 рр.
- b. 1476 – 1483 рр.
- c. 1496 – 1498 рр.
- d. 1483 – 1498 рр.

19. На Україні з’явилося перше видання Литовського Статуту

- a. 1567 р
- b. 1529 р
- c. 1576 р
- d. 1539 р

20. В якому році була укладена Люблінська унія?

- a. 1567 р
- b. 1569 р
- c. 1576 р
- d. 1579 р

3.4 Самостійно опрацювати:

1. Розвиток освіти та книжкової справи Галицько-Волинської держави. Особливості розвитку перекладної та оригінальної літератури.
2. Розвиток архітектури, живопису, художніх ремесел, музики Галицько-Волинського князівства. Роль Галицько-Волинської Русі у збереженні та розвитку української культури.
3. (повторити усно матеріал з історії України).
4. Братства та їх роль в культурно-освітньому розвитку України (повторити усно матеріал з історії України).
5. Початок книгодрукування в Україні.

Контрольні запитання:

1. Які хронологічні рамки охоплює литовсько-польський період історії України, які характерні процеси йому притаманні?
2. Які характерні особливості властиві процесам в сфері культури на українських землях у литовсько-польську добу?
3. Які факти свідчать, що у 16-17 ст. завершився процес формування української народності?
4. Кого ви знаєте з відомих релігійних, культурних діячів України у литовсько-польську добу?
5. Які жанри літератури литовсько-польської доби вам відомі?
6. Що вам відомо з історії книгодрукування в Україні?
7. Як розвивалась архітектура у литовсько-польський період?

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – К.: Либідь, 1992.
2. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури. – К., Кондор, 2000.
3. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. - К.: Літера ЛТД, 2000.
4. Грицай М.С. Давня українська література. – К., 1978.
5. Європейська та українська культура в нарисах / За ред.І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
6. Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII ст. – К., 1966.
7. Ісаєвич Я.Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – Львів, 1983.
8. Історія українського мистецтва: У 6-ти томах. – К., 1967. – Т.2.
9. Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994.
10. Книга і друкарство на Україні. – К., 1964.
11. Нічик В.М. Петро Могила в Україні. – К., 1997.
12. Нічик В.М., Литвинов В.Д., Стратій Я.М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні (XVI – поч. XVII ст.). – К., 1990.
13. Овсійчук В.А. Українське мистецтво XVI – першої половини XVIII ст. – К., 1985.
14. Слабошпицький М.Ф. Українські меценати: Нариси з історії української культури. – К., 2001.
15. Степовик Д.В. Українська графіка XVI – XVIII ст. – К., 1982.
16. Федас Й.Ю. Український народний вертеп. – К., 1987.

ТЕМА 4 УКРАЇНЬСЬКА КУЛЬТУРА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII-XVIII СТОЛІТЬ

Цей семінар присвячений різним аспектам, пов'язаним із історичними подіями та історією української культури у гетьманський період.

Розгляд становища українських земель у складі Речі Посполитої приводить нас до логічного висновку про закономірність причин

національно-визвольної революції 1648-1676 р.р., основних цілей боротьби, що ставилися. Після довготривалого періоду бездержавного існування (литовсько-польська доба) виникла реальна можливість створення незалежної української держави. І як свідчить ряд ознак (територія, власна назва, органи влади, територіально-адміністративний устрій, міжнародні відносини та ін.), така українська козацька держава почала формуватись в роки Визвольної війни.

Разом із тим, слід мати на увазі, що культурницькі процеси в Україні в другій половині XVII – XVIII ст. тісно перепліталися із національно-визвольною боротьбою українського народу, процесами розбудови української держави, одночасно відбувалися під впливом загальноєвропейських тенденцій у сфері культури.

Після звільнення більшості українських земель з-під влади Речі Посполитої у другій половині XVII – першій половині XVIII ст. значного розвитку набуває освіта (розвивалися парафіяльні, полкові школи, колегії, згодом – гімназії), продовжують розвиватися вищі навчальні заклади європейського типу, зокрема, Києво-Могилянська академія, що була центром вищої освіти в Україні, вихованці якої стали видатними культурними, освітніми, релігійними діячами (Лазар Баранович, Інокентій Гізель, Григорій Сковорода, Феофан Прокопович, Михайло Бантиш-Каменський, Іван Григорович-Барський, Дмитро Бортнянський, Максим Березовський, Артемій Ведель та інші).

Про наукове та духовне значення академії в житті не лише України, а й в цілому Російської імперії свідчив хоча б той факт, що весь російський єпископат 1700-1762 р.р. складався виключно з випускників Києво-Могилянської академії. Загалом за понад 150 років існування академії в ній навчалось близько 25 тисяч українців, з її стін вийшла більша частина свідомої інтелігенції, яка у XVIII ст. займала всі урядові місця, підготувала національне відродження XIX ст.

XVII – XVIII ст. стали часом розповсюдження в Україні під впливом культурницьких тенденцій Західної Європи нового мистецького стилю – бароко, що яскраво проявився в усіх видах мистецтва, в першу чергу, в архітектурі. Цей стиль вирізняють контрастність, напруженість, динамічність образів, прагнення до афектації, величі й пишності, використання надмірного декору, поєднання реальності й ілюзії. В Україні він отримав назву “козацьке бароко”. Українська політика російського царизму у XVIII ст. в цілому характеризувалась намаганням ліквідувати автономію, хоча в окремі періоди (гетьманування Д. Апостола, К. Розумовського) спостерігалися деякі поступки з боку царського уряду України.

4.1 Вивчення лекційного матеріалу:

1. Загальні умови розвитку української культури у другій половині XVII – XVIII ст.
2. Розвиток освіти і науки. Києво-Могилянська академія. Львівський університет.
3. Поняття мистецького стилю. Мистецькі стилі культурних епох. Загальна характеристика бароко, його специфіка в українському мистецтві.
4. Розвиток літератури. Театральне мистецтво.

4.2 Підготувати реферати (відеопрезентації) на теми:

1. П. Могила, Л. Баранович та ін.. як релігійно-освітні діячі.
2. Ф. Прокопович, С.Яворський, Д.Ростовський, І.Максимович як культурно-освітні діячі.
3. Кобзарство як феномен світової культури.
4. Культурні зв'язки України з культурними осередками Центральної та Західної Європи.
5. Видатні українські музиканти 18 ст. (Максим Березовський, Артемій Ведель, Дмитро Бортнянський).
6. Видатні українські художники др. пол.17-18 ст.(А.Лосенко, Д. Левицький, В. Боровиковський). Скульптор І. Мартос.

4.3 Дати відповіді на питання тестів:

1. Коли остаточно було затверджено статус академії стосовно Києво-Могилянського колегіуму?
  - a. 1631 року
  - b. 1632 року
  - c. 1701 року
  - d. 1818 року
2. Як називалося культурно-мистецьке свято у Києво-Могилянській академії із виставами та іграми, приурочене до завершення навчального року?
  - a. Вакації
  - b. Рекреації
  - c. Урочистості
  - d. Вертеп
3. Назвіть ім'я вихованця Києво-Могилянської академії, що став згодом митрополитом Київським та одним з найближчих дорадників царя Петра I у його реформаторській діяльності.
  - a. Інокентій Гізель

- b. Лазар Баранович
  - c. Симеон Полоцький
  - d. Феофан Прокопович
4. Видатні українські композитори XVIII ст., які тривалий час працювали і в Росії:
- a. Феофан Прокопович, Лазар Баранович
  - b. Симеон Полоцький, Інокентій Гізель
  - c. Максим Березовський, Дмитро Бортнянський
  - d. Артемій Ведель, Семен Климовський
5. Який з перелічених творів належить письменнику Інокентію Гізелю?
- a. "Ключ розуміння"
  - b. "Мир с Богом человеку"
  - c. "Меч духовний"
  - d. "Труби словес проповідних"
6. Як називається твір, авторство якого приписують Г. Полетиці, присвячений обґрунтуванню ідеї самостійності українського народу?
- a. "Літопис Самовидця"
  - b. "Синопис"
  - c. "Історія Русів"
  - d. "Хроніка"
7. Хто з перелічених письменників працював у жанрі козацьких літописів?
- a. Інокентій Гізель
  - b. Іоанікій Галятовський
  - c. Лазар Баранович
  - d. Григорій Грабянка
8. Хто з українських гетьманів мав власний придворний театр?
- a. Кирило Розумовський
  - b. Іван Мазепа
  - c. Данило Апостол
  - d. Іван Брюховецький
9. Хто є автором знаменитого протестного твору 1783 року "Ода на рабство"?
- a. Феофан Прокопович
  - b. Григорій Сковорода
  - c. Лазар Баранович
  - d. Василь Капніст
10. Що таке "парсуна":
- a. Парадний портрет.
  - b. Елемент декору храму в стилі бароко.
  - c. Парадний одяг.

d. Віршований літературний твір.

11. Що таке “киторський портрет”:

- a. Парадний портрет.
- b. Портрет відомого вченого.
- c. Портрет фундатора, опікуна церкви.
- d. Портретне зображення кліросу церкви.

12. Що таке “а саpella”:

- a. Спів без музичного супроводу.
- b. Інструментальна п'еса.
- c. Інструментальний супровід співу.
- d. Танцювальна пісня.

13. Хто такий Семен Климовський:

- a. Талановитий народний композитор.
- b. Видатний художник.
- c. Відомий скульптор.
- d. Відомий кобзар-лірник.

14. Приведіть у відповідність прізвище митця та його мистецьку професію:

1. М. Березовський	А. Художник.
2. І. Григорович-Барський	Б. Скульптор.
3. І. Мартос	В. Музикант, композитор.
4. В. Боровиковський	Г. Архітектор.

4.4 Самостійно опрацювати питання:

1. Творчість Г.С.Сковороди – видатного українського філософа та літератора.
2. Кирило Розумовський як культурно-освітній діяч України.
3. Скласти таблицю “Видатні діячі українського барокового мистецтва: архітектура, скульптура, живопис, графіка, музика” (за зразком):

№з/р	Прізвище, ім'я митця	Вид мистецтва, в якому митець працював	Приклади його мистецьких творів (споруди, книги, музичні твори і т.п.)
1.	І.Григорович-Барський	Архітектура	Церкви Покровська й Миколи Набережного у Києві та ін..
2			
3			

....

Контрольні запитання

1. В чому полягають особливості політичного та культурного становища України наприкінці 17 – на початку 18 ст.?
2. Яку політику в сфері культури на українських землях проводила в цей час Річ Посполита?
3. Кого ви знаєте з видатних архітекторів України у зазначений період?
4. Що вам відомо з життя та діяльності Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Березовського?
5. Як розвивалась освіта в гетьманську добу? Кого ви знаєте із культурно-освітніх діячів козацької епохи?
6. Які риси характерні для козацького бароко? Які вам відомі видатні споруди цієї доби?
7. Які жанри характерні для літератури гетьманської доби?
8. Які історичні праці були створені у 17-18 ст.?
9. Кого ви знаєте з видатних художників України у зазначений період? Визначте особливості українського живопису цієї доби.
10. Якими були особливості культурного процесу в Україні у XVIII ст.?
11. Визначте роль Київської академії для розвитку освіти в Україні та за її межами.
12. Що таке козацькі літописи?
13. У чому особливість байок Г.Сковороди?
14. Дайте характеристику стилю бароко.
15. Що таке парсуна?
16. Який стиль у мистецтві презентують українські живописці Д.Левицький та В.Боровиковський?

ЛІТЕРАТУРА

1. Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – К.: Либідь, 1992.
2. Білецький П. Українське мистецтво другої половини XVII – XVIII ст. – К., 1981.
3. Білецький П. Український портретний живопис XVII – XVIII ст. – К., 1969.
4. Возняк М.С. Історія української літератури. У 2 книгах: Навч. вид. – Кн.1. – Львів: Світ, 1992.
5. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури. – К., Кондор, 2000.

6. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К., 1993.
7. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. - К.: Літера ЛТД, 2000.
8. Грицай М.С. Давня українська література. – К., 1978.
9. Європейська та українська культура в нарисах / За ред.І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С.Старовойт, В.М. Леонтєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
- 10.Єфремов С.О. Історія українського письменства. – К., 1995.
- 11.Жолтовський П. Монументальний живопис на Україні XVII-XVIII ст. – К., 1988.
- 12.Жолтовський П. Художнє життя на Україні в XVI – XVIII ст.. – К., 1988.
- 13.Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI – XVIII ст. – К., 1966.
- 14.Історія українського мистецтва: У 6-ти томах.- К., 1967. – Т.3.
- 15.Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994.
- 16.Історія української культури у 5-ти томах, том 3:Українська культура другої половини XVII-XVIII століть. – К.: Наукова думка, 2003.
- 17.Історія української музики: В 6 т. – К., 1988. – Т.1
- 18.Нічик В.М. Петро Могила в Україні. – К., 1997.
- 19.Овсійчук В.А. Українське мистецтво XVI – першої половини XVIII ст. – К., 1985.
- 20.Слабошпицький М.Ф. Українські меценати: Нариси з історії української культури. – К., 2001.
- 21.Ушкалов Л.В. Григорій Сковорода і антична культура. – Х., 1993.
- 22.Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія. – К., 1991.

ТЕМА 5 КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Бездержавне становище України стало однією з головних причин появи українського визвольного руху. Він пройшов у своєму розвитку три етапи (фольклорний, культурний, політичний) і відомий в історії як українське національне відродження, що мало значний вплив на розвиток культури. Під впливом ідей романтизму, появи концепції нації руйнувалося зверхнє відношення до народної культури, яка стала головним джерелом формування української класичної культури. ХІХ століття стало часом становлення української літературної мови, класичної літератури, класичної музики, класичного театрального мистецтва.

Значних успіхів досягла вітчизняна професійна освіта і наука: етнографія (Г.Калиновський, Я.Маркевич, М.Цертелев, М.Максимович,

І.Срезневський, О. Бодянський), історична наука (Д.Бантиш-Каменський, М.Маркевич, М.Максимович, М.Костомаров, В.Антонович, М.Драгоманов, М.Грушевський), математика (Т.Осиповський, М.Остроградський, С.Ковалевська, Д.Граве), фізика (О.Ляпунов, І.Пулюй), хімія (М.Бекетов), мікробіологія (І.Мечников), фізіологія (І.Сеченов), медицина (М.Трінклер, Л.Гіршман), гуманітарні науки, зокрема, педагогіка (К.Ушинський), філологія (П.Житецький, О.Потебня) та ін..

В ХІХ ст. українські письменники звернулися до нового літературного напрямку – реалізму (Т.Шевченко, П.Куліш, М.Вовчок, Г.Барвінок, Л.Глібов, Ю.Федькович, А.Свидницький, І.Нечуй-Левицький, Панас Мирний (Рудченко), Б.Грінченко, І.Франко та ін.); виникають перші професійні театри в Полтаві, Харкові, Ніжині, Києві, Катеринославі, Львові. Становлення українського класичного театру пов'язане з діяльністю М.Кропивницького, М. Старицького, І.Карпенка-Карого. Основопложником української класичної музики став М.Лисенко.

Пануючими стилями в архітектурі у ХІХ ст. були класицизм, ампір; провідними архітекторами – А.Меленський, Ф.Боффо, В.Беретті, П.Ярославський, П.Дубровський. В архітектурі середини ХІХ ст. втрачається стильова єдність, виникає так званий еkleктизм. Для скульптури друга половина ХІХ ст. була періодом виникнення національної реалістичної школи, основоположниками якої стали Л.Позен та П.Забіла. Значний слід у розвитку українського живопису залишили І.Сошенко, Т.Шевченко, К.Трутовський, Л.Жемчужников, І.Соколов, М.Ге, А.Куїнджі, М.Ярошенко, К.Костанді.

Розвиток української мови та літератури, як і всієї української культури, гальмувався через русифікаторську, колонізаторську політику російського самодержавства.

5.1 Вивчення лекційного матеріалу:

1. Історичні обставини розвитку української культури у ХІХ ст.
2. Музичне мистецтво України. Театр та опера.
3. Архітектура, скульптура, образотворче мистецтво і графіка України.

5.2 Підготувати реферати (відеопрезентації) на теми:

1. Становлення української літературної мови у ХІХ ст..
2. Стилi романтизму, реалізму в літературі. Становлення нової української літератури (І. Котляревський, П. Гулак-Артемівський, Г. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка, Т.Шевченко).
3. Розвиток літератури у ХІХ ст.. (П. Куліш, М. Вовчок, І. Нечуй-Левицький, П. Мирний, Л. Глібов, Л. Українка).

5.3 Дати відповіді на питання тестів:

1. В якому із перелічених українських міст у XIX столітті не було ліцею?
  - a. Одеса
  - b. Ніжин
  - c. Київ
  - d. Крем'янець
2. Де було засновано перший український університет на землях, що входили до складу Російської імперії?
  - a. У Харкові
  - b. У Києві
  - c. В Одесі
  - d. У Львові
3. Хто вважається засновником Харківського університету?
  - a. П. Гулак-Артемівський
  - b. Д. Багалій
  - c. В. Каразін
  - d. М. Костомаров
4. Які навчальні заклади давали у XIX столітті середню освіту?
  - a. Парафіяльні школи
  - b. Повітові школи
  - c. Гімназії
  - d. Університети
5. Скільки університетів було у кінці XIX століття на українських землях, що входили до складу Російської імперії?
  - a) Три
  - b) П'ять
  - c) Один
  - d) Чотири
6. Де було засновано перший український інститут шляхетних дівчат?
  - a) У Києві
  - b) У Полтаві
  - c) У Харкові
  - d) В Одесі
7. В якому стилі було зведено будівлю для Полтавського інституту шляхетних дівчат у першій половині XIX століття?
  - a) Класицизм
  - b) Бароко
  - c) Рококо
  - d) Ампір
8. Який відомий український поет-байкар ухорив до складу опікунської ради Полтавського інституту шляхетних дівчат?
  - a) П. Гулак-Артемівський
  - b) Є. Гребінка

с) Л.Глібов

д) Г.Сковорода

9. За які роботи Т.Шевченко отримав у 1860 р. звання академіка ?

а) портрет

б) гравюра

с) пейзаж

д) автопортрет

10. Після смерті Т.Шевченка провід на літературній ниві перейняв:

а) Ганна Барвінок

б) Марко Вовчок

с) Пантелемон Куліш

д) Іван Франко

11. Коли і де виник перший професійний театр в Україні:

а) Київ, 1800 р.

б) Одеса, 1805 р.

с) Полтава, 1810 р.

д) Суми, 1820 р.

12. Де і коли засновано перший професійний театр на західноукраїнських землях:

а) Чернівці, 1850 р.

б) Ужгород, 1860 р.

с) Мукачево, 1865 р.

д) Львів, 1864 р.

13. Хто створив першу українську національну оперу “Запорожець за Дунаєм” (1863 р.):

а) С. Гулак-Артемівський;

б) М. Лисенко;

с) П. Ніщинський;

д) М. Леонтович.

14. Який архітектор керував складанням генерального плану Києва:

а) Ф.Боффо,

б) В.Беретті,

с) П.Ярославський,

д) А.Меленський.

15. У якому виді мистецтва творили Л.Позен та П.Забіла:

а) Архітектура;

б) Скульптура;

с) Живопис;

д) Музика.

16. У якому виді мистецтва творили К.Трутовський, Л.Жемчужников, І.Соколов, М. Ярошенко:

- a) Скульптура;
- b) Графіка;
- c) Живопис;
- d) Література.

5.4 Самостійно опрацювати питання:

1. Розвиток освіти і науки в Україні. Скласти таблицю “Видатні діячі української науки XIX ст. (етнографія; історія; математика; фізика; біологія; медицина; філологія; педагогіка): ” (за зразком):

№з/р	Прізвище, ім'я науковця	Наука, в якій він (вона) працював (ла)	Наукові досягнення
1.	Г. Калиновський	Етнографія	Видав у 1777 р. в Петербурзі “Описание свадебных малороссийских обрядов”
2			
3			

.....

2. Розвиток української мови та літератури. Скласти таблицю “Видатні діячі української літератури XIX ст.: ” (за зразком):

№з/р	Прізвище, ім'я поета (письменника)	Літературний жанр (жанри), в якому переважно працював митець	Твори
1.	І. Котляревський	Поезія	Енеїда
2			
3			

.....

Контрольні запитання

1. Які типи навчальних закладів існували в Україні після загальноросійської освітньої реформи 1864 р.?
2. Де й коли заснувався перший університет на українських землях, що входили до складу Російської імперії?
3. Яке наукове товариство відіграло роль Української академії наук наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.? Де й коли воно було засноване?
4. Назвіть українських письменників, представників “великого реалізму” в українській літературі.
5. Назвіть автора першої української опери. Як вона називається?
6. Назвіть провідні архітектурні стилі України ХІХ – початку ХХ ст. у послідовності їх поширення.
7. Що таке еkleктизм?
8. За який вид образотворчого мистецтва Т.Шевченко отримав звання академіка?

Література:

1. Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – К.: Либідь, 1992.
2. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури. – К., Кондор, 2000.
3. Говдя П., Лобановський Б. Українське мистецтво другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – К., 1989.
4. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К., 1993.
5. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. - К.: Літера ЛТД, 2000.
6. Європейська та українська культура в нарисах / За ред.І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
7. Єфремов С.О. Історія українського письменства. – К., 1995.
8. Історія українського мистецтва: У6-ти томах.- К., 1967. – Т.4.
9. Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994.
10. Історія української культури у 5-ти томах, том 4. Українська культура ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2005.
11. Історія української та зарубіжної культури/За ред.С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. - К.: Вища школа: Т-во «Знання», КОО, 1999.

12. Мороз З.П. Українська драматургія і театр другої половини ХІХ ст. – К., 1950.
13. Нариси історії української інтелігенції: У 3-х т. – К., 1994.
14. Попович М. Нарис історії культури України. - К.: «АртЕк», 1999.
15. Слабошпицький М.Ф. Українські меценати: Нариси з історії української культури. – К., 2001.
16. Степовик Д. Українське мистецтво першої половини ХІХ ст. – К., 1982.
17. Українська культура / За ред. Д.Антоновича. – К.: Либідь, 1993.
18. Художня культура України / За ред. Л.М.Масол. – К.: Вища школа, 2006.
19. Ясиневич В.Е. Архитектура Украины на рубеже ХІХ-ХХ веков. – К., 1988.

ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ РУХ НАПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

На початку ХХ ст. українська культура досягла свого розквіту. Вона синтезувала багатоміжовий світовий художній процес; всім своїм мистецьким арсеналом (література, музика, архітектура, живопис, графіка, театр та ін..) запропонувала самобутнє вирішення багатьох суспільних, етико-філософських і художніх проблем, які хвилювали людство; створила такі художньо-естетичні цінності, які поставили українську культуру на рівень світової. Отже, перейнята гуманістичними ідеями, українська культура ХІХ-поч. ХХ ст. вивела українську націю на широкий шлях світового історичного поступу, поставила із невідомості й забуття в один ряд з найрозвинутішими націями світу.

Не дивлячись на асиміляторську політику Російської та Австро-Угорської імперій, на початку ХХ століття склався цілий ряд позитивних умов для розвитку української культури: зростання національно-визвольного руху та його політизація, розширення сфери вживання української мови, прогресивна діяльність української інтелігенції, розвиток української преси, поширення наукових товариств, що сприяли розповсюдженню технічних знань, вивченню та охороні пам'яток старовини та культури.

Процеси модернізації економіки й суспільства у цілому на початку ХХ ст. вимагали підвищення культурного і освітнього рівня населення, підготовки кваліфікованих кадрів для промисловості й сільського господарства, що, у свою чергу, сприяло збільшенню мережі початкових, середніх, спеціальних середніх та вищих навчальних закладів. Поширенню знань серед населення сприяла діяльність близько 140 бібліотек.

Початок ХХ століття став часом подальшого розвитку вітчизняної науки і техніки, які прославила діяльність таких учених як М.Курако, Л.Лутугін, М.Єфимов, С.Уточкін, І.Сікорський, Д.Рожанський, Т.Кравець, М.Пильчиков, Д.Заболотний, С.Навашин, В.Липський, Б.Грінченко, В.Хвойка, М.Грушевський, М.Аркас, О.Єфименко, Д.Яворницький та ін..

Значним досягненням в розвитку української культури став розвиток вітчизняної преси та видавництва, особливо у Києві («Записки Українського наукового товариства» і збірники його секцій, «Літературно-науковий вісник», «Українська хата», «Дзвін», «Світло», «Сяйво», «Вісник культури і життя», тижневик «Рідний край» з додатком «Молода Україна», «Маяк», «Село», «Засів», «Рілля», «Наша кооперація», найбільш впливове видання - щоденна газета «Рада» тощо). Продовжувала розвиватись українська преса у західноукраїнських землях. Найбільш відомими були видання «Буковина», «Діло» і «Молода Україна».

На початку ХХ століття у культурній сфері чітко окреслилися дві тенденції – збереження національно-культурної ідентичності (народництво) та пересадження на український ґрунт новітніх європейських зразків художнього самовираження (модернізм). Характерною особливістю модернізму було те, що він об'єднував різноманітні течії й стилі (неокласицизм, неоромантизм, імпресіонізм, символізм (передував модерну), футуризм, експресіонізм, кубізм, дадаїзм та ін.).

Модерн в архітектурі, перш за все, проявився у застосуванні нових конструкцій і матеріалів, зростанню ролі у будівництві функціональності, корисності будівель (В. Городецький, В. Кричевський, О.Вербицький та ін.); в стилі реалізму працювали скульптори Наддніпрянщини – М.Микешин, В.Беклемішев, Ф.Балавенський, М.Гаврилко, Л.Позен та Галичини – П.Війтович, Г.Кузневич, Р.Левандовський та ін. Водночас під впливом західних мистецьких шкіл формується плеяда українських скульпторів-модерністів – П. Війтович, М. Гаврилко, В. Іщенко, М. Паращук. Українське скульптурне мистецтво прославив і О.Архипенко (засновник кубізму у світовій скульптурі).

В образотворчому мистецтві стилістика модерну краще виявляє себе в графіці (Г.Нарбут); значна частина українських художників продовжувала працювати у реалістичній манері (І.Труш, Ф.Красицький, М.Пимоненко, О.Мурашко, П.Левченко, М.Самокиш, М.Яровий, К.Костанді); цікавими були і пошуки модерністів у живопису (М.Жук, О.Новаківський, брати Василь та Федір Кричевські та ін.).

Характерною рисою розвитку українського варіанту модернізму в літературі був значний вплив романтизму, що пояснюється як традицією, так і ментальністю українського народу, для якого романтизм є органічним елементом світобачення будь-якої доби (О.Кобилянська, М.Коцюбинський, Л.Українка та ін.). Початок ХХ століття став також періодом подальшого розвитку української національної музики (М.Лисенко, М.Леонтович, Я.Степовий, С.Людкевич) і театру (М.Кропивницький, П.Саксаганський, М.Старицький, М.Карпенко-Карий, М.Заньковецька, Г.Борисоглібська, О.Полянська, І.Мар'яненко).

Отже, в цілому характерними особливостями розвитку української культури початку ХХ ст. було те, що вона розвивалася у руслі загальносвітових тенденцій, разом із тим створювала самобутні мистецькі цінності. Українське мистецтво початку ХХ ст. намагалось подолати традиційні стереотипи; акцентувало увагу не на відображенні довоколишнього світу, а на відтворенні внутрішнього світу людини.

6.1 Вивчення лекційного матеріалу:

1. Історичні, політичні та суспільні умови культурного життя на поч. ХХ ст.
2. Освіта та наука в Україні на поч.. ХХ ст..
3. Основні стилі та напрямки літератури та мистецтва в Україні на початку ХХ ст. Модернізм як культурний феномен.

6.2 Підготувати реферати (відеопрезентації) на теми:

1. М. Грушевський, В. Винниченко – видатні наукові, культурно-освітні, політичні діячі України.
2. Перший президент АН України В. Вернадський.
3. Видатні українські меценати.
4. Український живопис, графіка початку ХХ ст.. (відео-презентація).
5. Українська архітектура, скульптура початку ХХ ст. (відео-презентація).
6. Українська музика і театр на початку ХХ ст.. (відео-презентація).
7. Українська модерна література початку ХХ ст.. (відео-презентація).
8. Неоромантизм в українській літературі початку ХХ ст.. (відео-презентація).
9. Український авангард 1900-1910 рр. К.Малевич.

6.3 Дати відповіді на питання тестів:

1. Встановіть відповідність між прізвищами письменників та назвами їх творів:
  - a) І.Франко; 1) «Лісова пісня»;
  - b) Л.Українка; 2) «Хіба ревуть воли як ясла повні»;
  - c) П.Мирний; 3) «Микола Джеря»;
  - d) І.Нечуй-Левицький; 4) «Борислав сміється».
2. Монографія М.Грушевського «Історія України-Руси» почала видаватися в:
  - a) 1898 році;
  - b) 1900 році;
  - c) 1902 році;
  - d) 1904 році.
3. Модерністами світового значення були такі українські митці:
  - a) І.Рєпін, С.Васильківський;
  - b) Олесь Гончар, Павло Загребельний;
  - c) К.Малевич, О.Архипенко.
4. Оберіть видатних конструкторів України:
  - a) І.Сікорський, С.Корольов;
  - b) В.Вернадський, А.Кримський;
  - c) М.Грушевський, І.Крип'якевич.

5. Найвідоміша картина українського художника-авангардиста К.Малевича:
- «Демон»;
  - «Чорний квадрат»;
  - «Запорожці пишуть листа турецькому султану»..
6. Оберіть імена дослідників української культури:
- Д.Антонович, І.Огієнко, М.Попович.
  - М.Данилевський, П.Сорокін.
  - І.Карпенко-Карий, П.Саксаганський.
7. У системі цінностей української культурної традиції домінують:
- серце;
  - дія;
  - розум.
8. Назвіть авторів українського гімну
- П.Чубинський - М.Вербицький;
  - Т.Шевченко - М.Лисенко;
  - С.Міхалков – О.Лебедев-Кумач.
9. Яке твердження про фах українського науковця помилкове?
- Євген та Борис Патони – електрозварювання;
  - Ігор Сікорський - винахід вертольоту;
  - Сергій Корольов – мовознавство.
10. Визначення терміну "артефакт культури" це:
- будь-який штучно створений об'єкт, фізичний або символічний;
  - малюнок, що несе інформацію в системі письма;
  - певна сукупність духовних характеристик.
11. Вкажіть, яким є ментальний тип українця:
- аскетичний;
  - месіанський;
  - ліричний.
12. Автором малюнку перших українських гривень був перший ректор Академії мистецтв:
- Ф. Кричевський;
  - О. Мурашко;
  - Г. Нарбут.
13. Національна культура – це:
- культура нації, яка твориться національною культурною елітою. Вона, як і етнічна, має національну самобутність, відрізняючись своєю специфікою від інших культур світу;
  - вся сукупність матеріальних і духовних вартостей, створених нацією впродовж своєї історії, а також сама її культурна діяльність, що в сукупності складають нагромаджений нацією культурний потенціал, який характеризується своєю самобутністю та внеском у світову культуру;
  - культура нації, яка твориться професійною національною культурною елітою. Тобто, її досягнення (здобутки) завдячують творчості конкретних виданих професійних культурних діячів, імена яких складають її славу.

14. Яке визначення світової культури?

- a) це сукупність етнічних, національних, расових та регіональних культур світу у їх спільному історичному розвитку;
- b) це єдність національно-етнічного, расового, регіонального та загальнолюдського в культурі;
- c) це культура всього людства, цілісний світовий процес його культурної еволюції як сукупності і єдності всіх культур світу у їх спільному історичному розвитку.

15. Першою спробою М. Міхновського виразити українську національну ідею в рамках політичної програми була брошура:

- a) "Сredo молодого українця";
- b) "Основний Закон Самостійної України";
- c) "Самостійна Україна".

16. Який із льотчиків на початку ХХ ст. здійснив знамениту "мертву петлю":

- a) М.Єфимов;
- b) С. Уточкін;
- c) П.Нестеров.

17. Хто є конструктор першого в світі гідролітака:

- a) С.Гризодубов;
- b) І.Сікорський;
- c) Д.Григорович.

18. Хто на початку ХХ століття створив 4-х томний словник української мови:

- a) Б.Грінченко;
- b) О. Потебня;
- c) М. Аркас.

19. Яке місто у Наддніпрянській Україні на початку ХХ століття було визнаним осередком української преси:

- a) Київ;
- b) Харків;
- c) Одеса.

20. Приведіть у відповідність країни та назву стилю "модерн" в кожній із них:

a) модерн	1) США
b) "стиль Тіффані"	2) Росія, Україна
c) "Ар-Нуво"	3) Німеччина
d) "Югенд-Штиль"	4) Італія
e) "стиль Ліберті"	5) Франція
f) "модерн стайл"	6) Австрія
g) "Сецесіон"	7) Англія

21. Виділіть відомого представника українського модерну в архітектурі:

- a) А. Меленський;
- b) І. Григорович-Барський;
- c) В. Ярославський;

d) В. Кричевський.

22. За проектом якого архітектора було збудовано пам'ятку української архітектури – “Будинок з химерами”?

a) В. Беретті;

b) В. Шретер;

c) В. Городецький;

d) В. Шлейфер.

23. Українська діаспора почала формуватися у:

a) др. пол. XIX ст.;

b) у 70-ті рр. XX ст.;

c) 1917 р.;

d) роки II світ. війни;

e) 1991 р.

24. Позначте назви міст, де в період гетьманату Павла Скоропадського відкрито державні українські університети:

a) місто Київ, місто Кам'янець-Подільський;

b) місто Київ, місто Полтава;

c) місто Кам'янець-Подільський, місто Полтава;

d) місто Харків, місто Київ;

e) місто Кам'янець-Подільський, місто Харків.

25. Українська Академія Наук почала працювати в період:

a) Центральної ради;

b) Гетьманату П. Скоропадського;

c) Директорії;

d) УСРР.

26. Першим президентом Української Академії Наук був:

a) М. Грушевський;

b) В. Вернадський;

c) А. Кримський;

d) Д. Заболотний.

27. Проекти грошових знаків, поштових марок, державного герба і печатки, форми для військового строю на замовлення Центральної Ради були виконані визначним українським графіком:

a) М. Бурачеком;

b) В. Кричевським;

c) Г. Нарбутом;

d) М. Бойчуком.

28. Коли було відкрито українську Академію Наук:

a) 1917 р.

b) 1918 р.

c) 1919 р.

6.4 Самостійно опрацювати питання:

1. Освіта в Україні на поч. XX ст..
2. Українська преса і видавництво.
3. Українська культура 1917-1919 р. р. Культурна політика Центральної Ради, Гетьманщини, Директорії.

Контрольні запитання

1. Що таке модернізм?
2. Що таке еклектизм?
3. Хто з українських митців вважається засновником кубізму у світовій скульптурі?
4. В якому році було створено наукове товариство імені Т.Шевченка?
5. Скільки університетів на початку XX століття діяло у Наддніпрянській Україні?
6. В складі яких держав перебували українські землі на початку XX століття?
7. В якій галузі науки працював Михайло Курако?
8. Хто такий І.Сікорський?
9. Хто створив вчення про імунологію (вчення про захисні властивості живого організму від інфекційних захворювань) і за це нагороджений у 1908 році Нобелівською премією?
10. В якій науці працювали М.Аркас, О.Єфименко, Д.Антонович?
11. Д.Яворницький вважається відомим дослідником історії.....?
12. В якому виді мистецтва працював В. Городецький?
13. М.Микешин, В.Беклемішев, Ф.Балавенський, М.Гаврилко, Л.Позен – це видатні українські ....?
14. В якому виді мистецтва творив Г.Нарбут?
15. М.Пимоненко, О.Мурашко, П.Левченко, М.Самокиш, М.Яровий, К.Костанді – це видатні українські ...?
16. Хто у Наддніпрянській Україні вважається засновником модерну в літературі?
17. Хто автор опери “Тарас Бульба”?
18. М.Заньковецька, І. Мар’яненко – це відомі українські ...?
19. Які позитивні і негативні чинники впливали на розвиток української культури на початку XX ст.?
20. Які були основні проблеми розвитку народної освіти?
21. Якими науковими та технічними досягненнями був знаменитий цей період?
22. Які явища були характерні для розвитку літератури та мистецтва?

23. Які твори поетів та письменників початку ХХ ст. вам знайомі? Що було характерним для їхньої творчості?
24. Які шедеври живопису, скульптури, архітектури були створені у ці часи?
25. Які риси притаманні українському театральному мистецтву на початку ХХ ст.?
26. У чому полягала роль української преси у житті суспільства?
27. Чим пояснюються, на вашу думку, високі досягнення в українській культурі цього періоду?

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградова З.Т. Українське радянське мистецтво 1918 – 1920 рр. – К., 1980-1984.
2. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури. – К., Кондор, 2000.
3. Голубенко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – К., 1993.
4. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. - К.: Літера ЛТД, 2000.
5. Європейська та українська культура в нарисах / За ред.І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
6. Єфремов С.О. Історія українського письменства. – К., 1995.
7. Закович М. М. Культурологія: українська та зарубіжна культура. Навчальний посібник. К.: Знання, 2007.
8. Історія українського мистецтва: У6-ти томах.- К., 1967. – Т.4.
9. Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994.
10. Історія української музики: В 6 т. – К., 1988. – Т.2,3.
11. Історія української та зарубіжної культури/За ред.С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. - К.: Вища школа: Т-во «Знання», КОО, 1999.
12. Мороз З.П. Українська драматургія і театр другої половини ХІХ ст. – К., 1950.
13. Нариси з історії українського мистецтва. – К., 1980-1984.
14. Нариси історії української інтелігенції: У 3-х тт. – К., 1994.
15. Передерій І.Г. До питання щодо розбудови українського шкільництва на Полтавщині (березень 1917 – квітень 1918 рр.) // Регіональні перспективи. Науково-практичний журнал. – 1999. - № 2-3 (5-6). – С.43-46.
16. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.
17. Слабошпицький М.Ф. Українські меценати: Нариси з історії української культури. – К., 2001.
18. Ясиневич В.Е. Архитектура Украины на рубеже ХІХ-ХХ веков. – К., 1988.

ТЕМА 7. КУЛЬТУРА УКРАЇНИ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ ТА ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

З часу утворення Центральної Ради почалася активна державна програма розвитку української культури: ЦР підтримувала загальнодемократичні вимоги про скасування будь-яких обмежень щодо української мови, культури; було взято курс на створення єдиної народної загальноосвітньої школи; реальну справу розбудови української системи освіти здійснювали різноманітні громадські організації та органи місцевого самоврядування; було створено Генеральний секретаріат народної освіти; послідовно проводилася українізація освіти. Значну увагу Генеральний секретаріат народної освіти приділяв проблемам вищої школи. Відбувалася українізація вищої школи. Було засновано Українську Академію мистецтв.

Справу Центральної Ради у галузі розвитку української освіти, науки і культури продовжив уряд Української Держави гетьмана П.Скоропадського, що прийшов до влади 29 квітня 1918 р. Протягом періоду правління гетьмана було відкрито близько 150 українських гімназій, два українські університети, засновано Державний український архів, Національну галерею мистецтва, Український історичний музей та Українську національну бібліотеку, Український театр драми та опери, Українську Державну капелу під керівництвом О.Кошиця, Державний симфонічний оркестр, Українську академію наук.

Після проголошення ЗУНР (листопад 1918 р.) почався процес активного культурного будівництва і на західноукраїнських землях. Активно здійснювалася перебудова системи народної освіти. Реорганізовувалась і розширювалась мережа спеціальних і фахових шкіл. Розвивалась плакатна графіка (І.Падалка, Т.Бойчук)

В 1917-1920 р.р. активно розвивалось театральне мистецтво. У Києві в 1918 р. було відкрито три театри – Державний драматичний, Державний народний і Молодий. Після встановлення радянської влади в Україні у сфері культури починають здійснюватися перетворення, відомі як "культурна революція".

7.1 Вивчення лекційного матеріалу:

1. Визначення і сутність понять «національна культура», «українська національна культура». Риси української культури.
2. Менталітет українців та основні детермінанти його становлення.
3. Культурний поступ в Україні та його періодизація.
4. Українізація та новаторські 20-ті р. р.
5. Сталінізм і українська інтелігенція. “Розстріляне відродження” в українській культурі.

7.2 Підготувати реферати (відеопрезентації):

1. О.Довженко – митець світового рівня.
2. Наука та освіта в українській діаспорі. Енциклопедія українознавства – вагомий внесок в розвиток україніки в світі.
3. Видатні науковці діаспори: Д. Чижевський, І. Мірчук, Д. Донцов, О. Кульчицький, І. Кошелівець, Д. Антонович, О. Черненко, Ю. Шерех, Д. Дорошенко.
4. Художні досягнення діаспори (О. Архипенко, С. Лефар, Є. Андієвська, М. Черешньовський, В. Самчук, І. Багрянний, О.Теліга, Є. Маланюк).
5. Культурно-мовне відродження 90-х років ХХ ст. в Україні.
6. Масова культура. Кітч. Постмодернізм в сучасній українській культурі.

7.3 Дати відповіді на питання тестів:

1. В якій губернії було відкрито найбільше українських середніх навчальних закладів у добу Центральної Ради?
  - a. У Полтавській
  - b. У Київській
  - c. У Подільській
  - d. У Чернігівській
2. Де відкрився перший український народний університет за доби Центральної Ради?
  - a. У Полтаві
  - b. У Миколаєві
  - c. У Харкові
  - d. У Києві
3. У яких містах 1918 року відкрилися державні українські університети?
  - a. У Полтаві та Києві
  - b. У Києві та Кам'янці-Подільському
  - c. В Одесі та Києві
  - d. У Києві та Катеринославі
4. Хто став першим президентом Української Академії Наук?
  - a) М.Грушевський
  - b) А.Кримський
  - c) В.Вернадський
  - d) Д.Багалій
5. Хто керував роботою Молодого театру, заснованого у Києві у 1918 році?
  - a. О.Загаров
  - b. Б.Кривецький
  - c. П.Саксаганський
  - d. Л.Курбас
6. Якого року було проголошено курс на "коренізацію" ("українізацію")?

- a. 1923 року
  - b. 1925 року
  - c. 1933 року
  - d. 1917 року
7. Який фільм О. Довженка на Всесвітній виставці в Брюсселі включено до почесного списку двадцяти найкращих фільмів усіх часів і народів?
- a. “Звенигора”
  - b. “Арсенал”
  - c. “Земля”
  - d. “Аероград”
8. Де і коли в культурному житті України був проведений Перший фестиваль “Червона рута”?
- a. Київ, 1991 рік
  - b. Чернівці, 1989 рік
  - c. Чернігів 1989 рік
  - d. Львів 1982 рік
9. В якому році Верховна Рада прийняла “Закон про мови в Українській РСР”, яким українська мова оголошувалася державною
- a. у 1991 р.
  - b. у 1989 р.
  - c. у 1990 р.
  - d. у 1979 р.
10. Коли була проголошена незалежність України?
- a. 19 лютого 1992 року
  - b. 28 червня 1991 року
  - c. 24 серпня 1991 року
  - d. 26 серпня 1992 року

7.4 Самостійно опрацювати питання:

- 1 Розвиток української культури у роки Другої світової війни та у перше повоєнне десятиріччя.
- 2 Культура і духовне життя в Україні часів “хрущовської “відлиги”.
- 3 Кризові явища у культурі 70-х – 80-х рр. Дисидентський рух в Україні та його вплив на культурний розвиток.
- 4 Культура УРСР у 1985-1991 рр.
- 5 Проголошення незалежної Української держави і заходи щодо розбудови її культурного життя.
- 6 Чотири хвилі еміграції українців у ХХ ст. і їх суттєві відмінності (повторити усно матеріал з історії України).

Контрольні запитання

1. Які факти свідчать, що протягом 1917-1920 років відбувався процес національно-державного відродження України? Які наслідки цього процесу?
2. Назвіть основні періоди, що їх пройшла у своєму розвитку новітня українська культура.
3. Які досягнення мав процес розбудови національної української освіти у добу національно-визвольних змагань 1917 – 1920 рр.?
4. Які особливості розвитку української культури в 20-х роках?
5. Якими були результати політики українізації?
6. Які наслідки для розвитку культури в Україні мало формування тоталітаризму в Радянському Союзі?
7. Назвіть українських діячів культури, які були репресовані в 30-х роках?
8. Які тенденції характерні для становища культури Західної України у міжвоєнний період?
9. В чому проявився суперечливий характер розвитку української культури в часи хрущовської відлиги?
10. В чому суть шістдесятництва в нашій культурі?
11. Назвіть представників шістдесятництва в українській культурі.
12. Які риси були властивими для українського дисидентства?
13. Як вплинула загальна криза радянської системи на становище української культури?
14. Назвіть проблеми, які стоять перед культурою України в контексті світового розвитку.
15. Які зміни намітилися в розвитку культури суверенної України?
16. Які глибинні проблеми необхідно подолати в культурі незалежної України на початку XXI століття?

Література:

1. Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – К.: Либідь, 1992.
2. Гаврюшенко О.А., Шейко В.М., Тишевська Л.Г. Історія культури. – К., Кондор, 2000.
3. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. - К.: Літера ЛТД, 2000.

4. Європейська та українська культура в нарисах / За ред. І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
5. Історія української культури / За ред. І.Крип'якевича. – К.: Либідь, 1994.
6. Історія української та зарубіжної культури/За ред.С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. - К.: Вища школа: Т-во «Знання», КОО, 1999.
7. Кордон М.В. Історія української культури. - Львів.: Магнолія 2006 , 2011.
8. Культурологія / За ред. А.Г.Баканурського, Г.Є. Краснокутського, Л.Л.Сауленко. – К.: ВД «Професіонал», 2004.
9. Мандрик Я.І., Пуйда Р.Б. Історія української культури: Навчальний посібник / Я. І. Мандрик, Р.Б. Пуйда. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2011.
10. Попович М. Нарис історії культури України. - К.: «АртЕк», 1999.
11. Художня культура України / За ред. Л.М.Масол.- К.: Вища школа, 2006.
12. Шейко В.М. Тишевська Л.Г. Історія української культури. К.: Кондор, 2006.
13. Шейко В.М., Білоцерківський В.Я. Історія української культури. – К.: Знання, 2009.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття “культура”, “світова культура”.
2. Структура культури.
3. Функції культури.
4. Періодизація історії світової культури.
5. Визначення і сутність понять «національна культура», «українська національна культура».
6. Українська національна свідомість, національний характер, національна ідея.
7. Менталітет українців та основні детермінанти його становлення.
8. Риси української культури.
9. Культурний поступ в Україні та його періодизація.
10. Людські поселення на території України від палеоліту до енеоліту. Трипільська культура.
11. Кіммерійці, скіфи та сармати та їх роль у розвитку культури на українських територіях.
12. Грецька колонізація Північного Причорномор'я. Античні впливи на розвиток української культури.
13. Розвиток слов'янської культури на терені України.
14. Історичні передумови виникнення української культури.

15. Витоки культурного процесу Київської Русі.
16. Запровадження християнства та його вплив на розвиток культури Київської Русі.
17. Освіта та література Київської Русі. Рукописна книга.
18. Особливості розвитку архітектури Київської Русі.
19. Види і жанри образотворчого мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво Київської Русі.
20. Особливості музичного мистецтва Київської Русі.
21. Матеріальна культура Київської Русі.
22. Внесок Київської Русі у розвиток світової культури.
23. Розвиток освіти та книжкової справи Галицько-Волинської держави. Особливості розвитку перекладної та оригінальної літератури.
24. Розвиток архітектури, живопису Галицько-Волинського князівства.
25. Розвиток художніх ремесел, музики у княжу добу.
26. Роль Галицько-Волинської Русі у збереженні та розвитку української культури.
27. Історичні умови розвитку української культури у XIV – першій половині XVII ст.
28. Розвиток української освіти і друкарства в литовсько-польську добу.
29. Братства та їх роль в культурно-освітньому розвитку України.
30. Початок книгодрукування в Україні.
31. Архітектура та мистецтво литовсько-польської доби: тенденції розвитку.
32. Виникнення та роль козацтва в історії України.
33. Ляльковий народний театр-вертеп. Шкільний театр.
34. Основні жанри української літератури литовсько-польського періоду.
35. Загальні умови розвитку української культури у другій половині XVII – XVIII ст.
36. Розвиток освіти і науки у 17-18 ст.. Києво-Могилянська академія. Львівський університет.
37. Поняття стилю у мистецтві. Загальна характеристика бароко, його специфіка в українському мистецтві.
38. Видатні діячі українського барокового мистецтва: архітектура, скульптура.
39. Видатні діячі українського барокового мистецтва: живопис, графіка.
40. Видатні діячі українського барокового мистецтва: музика.
41. Розвиток літератури у 17-18 ст.
42. Театральне мистецтво (17-18 ст.).
43. Творчість Г.С. Сковороди – видатного українського філософа та літератора.
44. Кирило Розумовський як культурно-освітній діяч України.
45. Українці в російському мистецтві (17-18 ст.)

46. Історичні обставини розвитку української культури у ХІХ ст.
47. Українське національне відродження.
48. Роль української інтелігенції в рухові національного відродження (19 ст.)
49. Основні напрями наукових досліджень у 19 ст.
50. Українська наукова думка у 19 ст. Діяльність наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка.
51. Розвиток історичної науки у 19 ст.
52. Розвиток освіти в Україні у 19 ст.
53. Становлення української літературної мови.
54. Розвиток української мови та літератури у 19 ст.
55. Архітектура, скульптура України (19 ст.).
56. Образотворче мистецтво і графіка України (19 ст.).
57. Становлення української класичної музики.
58. Музичне мистецтво України. Театр та опера (19 ст.).
59. Чотири хвилі еміграції українців у ХХ ст. і їх суттєві відмінності.
60. Історичні обставини розвитку української культури на поч. 20 ст.
61. Розвиток науки і техніки на початку 20 ст.
62. Розвиток гуманітарних наук на початку 20 ст.
63. Українська преса та видавництво на початку 20 ст.
64. Освіта в Україні на поч. 20 ст.
65. Модернізм як культурний феномен.
66. Розвиток української літератури на поч. 20 ст.
67. Українська графіка на початку 20 ст.
68. Розвиток архітектури та скульптури в Україні на початку 20 ст.
69. Образотворче мистецтво України на початку 20 ст.
70. Розвиток української освіти і культури у 1917-1920 р. р.
71. Політика коренізації в Україні та її наслідки.
72. Національне відродження в українській літературі у 20-х р. р. 20 ст.
73. Основні течії в українському літературному житті 20-х р. р. 20 ст.
74. Українська культура у 30-х р. р. 20 ст.
75. Розвиток архітектури та скульптури у 20-30 р. р. 20 ст.
76. Образотворче мистецтво 20-30-х р. р. 20 ст.
77. Музика та театральне мистецтво 20-30-х р. р. 20 ст.
78. Становлення радянського кіномистецтва (20-30 р. р. 20 ст.).
79. Освіта в Україні у 20-30-х р. р. 20 ст.
80. Наука в 20-30-х р. р. 20 ст.
81. Сталінізм і українська інтелігенція. “Розстріляне відродження” в українській культурі.
82. Розвиток української культури у роки Другої світової війни.

83. Розвиток української культури у перше повоєнне десятиріччя.
84. Культура і духовне життя в Україні часів “хрущовської “відлиги”.
85. Дисидентський рух в Україні та його вплив на культурний розвиток.
86. Кризові явища у культурі 70-х – 80-х рр. 20 ст.
87. Культура УРСР у 1985-1991 р. р.
88. Проголошення незалежної Української держави і заходи щодо розбудови її культурного життя.
89. Постмодернізм в українській культурі.
90. Культурні досягнення українців діаспори.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1 Бичко А.К., Ігнатенко П.І., Феоктистов А.М. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. – К.: Либідь, 1992.
- 2 Бойко О. Д. Нарис з новітньої історії України. – (1985 – 91 р. р.) / О. Д. Бойко. – К. : Кондор, 2004. – 357 с.
- 3 Бойко О.Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2007. – 688 с.
- 4 Борисенко В.Й. Курс української історії. З найдавніших часів до ХХ століття / В. Й. Борисенко. – К. :Либідь, 1996. – 616 с.
- 5 Гончарук П. С. Історія України з найдавніших часів до початку ХХ століття : навч. посіб. / П. С. Гончарук. – [друге вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
- 6 Гудзь В. В. Історія України : підручник [для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / В. В. Гудзь. – К. : Видавничий Дім “Слово”, 2003. – 616 с.
- 7 Європейська та українська культура в нарисах / За ред.І.З. Цехмістро, В.І. Штанько, В.С. Старовойт, В.М. Леонтьєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2003.
- 8 Історія України / [В. Ф. Верстюк, О. В. Гарань, О. І. Гуржій та ін.; під ред. В. А. Смолія]. – К. : Альтернатива, 1997. – 424 с.
- 9 Історія України : навч. посібник [для студентів неісторичних спеціальностей] / [кер. авт. кол. Лях Р. Д.]. – Донецьк, 1998. – 396 с.
- 10 Історія України ХХ – початку ХХІ століття / [П. П. Панченко, Н. П. Барановська, С. С. Падалка та ін.; за заг. ред. В. А. Смолія]. – К. : Знання, 2004. – 582 с.
- 11 Історія України: Навчально-методичний комплекс для студентів гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка / За ред. проф. Г. Д. Казьмирчука. – К.: Логос, 2009. – 71 с.
- 12 Історія української та зарубіжної культури / За ред.С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. - К.: Вища школа: Т-во «Знання», КОО, 1999.
- 13 Кордон М.В. Історія української культури. - Львів.: Магнолія 2006 , 2011.
- 14 Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура. - К.: ЦУЛ , 2002.
- 15 Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура. - К.: ЦУЛ , 2010.
- 16 Кормич Л. І. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття / Кормич Л. І., Багацький В. В. –Харків : Одиссей, 2000. – 480 с.
- 17 Культурологія / За ред. А.Г.Баканурського, Г.Є. Краснокутського, Л.Л.Сауленко. – К.: ВД «Професіонал», 2004.

- 18Культурологія: теорія та історія культури / За ред. І.І. Тюрменко, О.Д.Горбула. - К.: Центр навчальної літератури, 2004.
- 19Остафійчук В. Ф. Історія України : сучасне бачення : навч. посіб. / В. Ф. Остафійчук. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2004. – 390 с.
- 20Попович М. Нарис історії культури України. - К.: «АртЕк», 1999.
- 21Світлична В. В. Історія України : навч. посіб. / В. В. Світлична. – [4-те вид.]. –К. : Каравела, 2006. – 400 с.
- 22Українська та зарубіжна культура / За ред. М.М. Заковича. К.: Т-во «Знання», КОО, 2000.
- 23Українська та зарубіжна культура / За ред.. В.О. Лозового. – Харків: Одиссей, 2005.
- 24Художня культура України / За ред. Л.М.Масол.- К.: Вища школа, 2006.
- 25Шейко В.М. Тишевська Л.Г. Історія української культури. К.: Кондор, 2006.
- 26Шейко В.М., Білоцерківський В.Я. Історія української культури. – К.: Знання, 2009.
- 27Юрій М. Ф. Історія України : навч. посіб. / М. Ф. Юрій. – К. : Кондор, 2004.
- 28Юрій М.Ф. Історія світової і вітчизняної культури. – К.: Дакор, 2007.